

O‘QUVCHILARDA VALEOLOGIK TAFAKKURNI O‘STIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

JDPU, Umumiy psixologiya kafedراسi stajyor o‘qituvchisi Odiljonova Xolbuvi
Zokirjon qizi

email: odiljonova9411@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada tafakkurning sharq mutafakkirlari, o‘zbek va xorij olimlari tomonidan o‘rganilganlik holati ochib berilgan. Inson tafakkurini o‘rganish bo‘yicha olimlarning o‘tkazgan turli tadqiqot xulosalari hamda tafakkurga bergan ta‘riflari keltirilgan.

Kalit so‘z: Tafakkur, ijodiy tafakkur, sog‘lom tafakkur, valeologik tafakkur, ruhiyat, ong, aql, fikrlash, bilim.

Аннотация: В данной статье раскрывается состояние изучения мысли восточными мыслителями, узбекскими и зарубежными учеными. Представлены различные выводы и определения мышления, проведенные учеными по изучению человеческого мышления.

Ключевые слова: Мышление, творческое мышление, здоровое мышление, валеологическое мышление, психика, сознание, разум, мышление, познание.

Annotation: This article reveals the status of the study of thought by eastern thinkers, Uzbek and foreign scientists. Various research conclusions and definitions of thinking conducted by scientists on the study of human thinking are presented.

Key words: Thinking, creative thinking, healthy thinking, valeological thinking, psyche, consciousness, mind, thinking, knowledge.

Tafakkur va u bilan bog‘liq bo‘lgan muammolar murakkab bo‘lganligi hamda bu masalalar shaxs rivojlanishida muhimligi bois insoniyat tarixining uzoq davrlaridan boshlab har bir zamonning ilg‘or kishilari - donishmandlarining o‘rganish va kuzatish obyekti bo‘lgan.

Sharq mutafakkirlaridan Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Umar Hayom, Alisher Navoiy, Avloniy va boshqalar aql, tafakkur, ijodiy yondashish haqida o‘z fikrlarini bildirganlar.

Buyuk olim Abu Nasr Forobiy (850-950) aql orqali tafakkur yordamida bilishning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlashga harakat qilgan. Tafakkur mavhumlikka, umumiylik, bilvositalilikka, ya‘ni sezgilar orqali bilish xususiyatlariga ega deb tushuntiradi. Avvola har qanday insonning mohiyati uning aqlida ekanligiga alloma diqqatni qaratib, quyidagi fikrni keltirib o‘tgan: “Inson mohiyati aqlda, aqlning mohiyati harakatda namoyon bo‘ladi”. Forobiy ta‘limotiga ko‘ra, tafakkur orqali inson materiyaning sezgilarga noma‘lum bo‘lgan tomonlarini, umumiy qonuniyatlarini, mohiyatini biladi, san‘at, ilm-fan

to'g'risidagi bilimlarga ega bo'ladi.

Forobiy tushunishni, bilishning mohiyatini, o'qib - anglab olishni quruq yodlashdan ustun qo'yadi va o'quvchilarga tafakkurning umumiy qonun va qoidalarini anglatish nihoyatda muhim ekanligini yozadi. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Forobiyning ijodiy fikr yuritish, tafakkur xususiyatlari haqidagi fikrlari hozirgi davrga qadar ham ahamiyati buyukdir.

Abu Rayhon Beruniy (973-1048) - ta'lim va tarbiya masalalariga chuqur qiziqqan. Insonning boshqa mavjudotlardan tafakkuri ajratishini ta'kidlab o'z g'oyalarini ilgari suradi. Insonda tafakkurning mavjudligi va uni aql bilan ish ko'rganligi uchun ham yerdagi barcha hayvonlar unga bo'ysunadilar, aks holda inson eng kichik hayvondan ham ojiz bo'lgan bo'lar edi. Beruniy o'zining mashhur "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar" asarida ma'naviy mamnuniyat konsepsiyasini ilgari suradi. Unga ko'ra: "Oqil kishi hamma narsani aql-idrok va farosat bilan his qilgandagina ma'naviy mamnuniyat sezadi, holbuki, beg'am odam jismoniy lazzatnigina tan oladi". Inson tafakkurining qudrati shundaki, uning yordamida voqea va hodisalarni bir-biriga solishtirish, tahlil qilish orqali rostni yolg'ondan, adolatni adolatsizlikdan, yaxshini yomondan, haqiqatni esa nohaqlikdan ajratish mumkinligi haqida qimmatli bilimlar bergan. Beruniy bu inson ongining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi. U bilish lozim bo'lgan hodisa va voqeani maydalab, bo'lib-bo'lib o'rganishni, tahlil qilish metodini ilgari suradi. Ruhiyat, ong va tafakkur barcha hodisalarning ta'siriga bog'liqdir. Chuki, inson tafakkuri doimo voqeani bilishga qaratilgandir. "Ammo, inson - deydi Beruniy - narsa va hodisalarning faqat sifat hamda hissiy bilish darajasida to'xtab qolmaydi, balki narsalarni chuqur va atroflicha bilish, shu narsalar haqida fikr yuritishni talab qiladi".

Shunday qilib, alloma tafakkurning analiz, taqqoslash, solishtirish kabi operatsiyalarini ilgari suradi va tafakkurning ushbu xususiyatlarini rivojlantirish lozimligini ta'kidlaydi. Bu esa o'quvchilarda valeologik tafakkurni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Abu Ali Ibn Sino (980-1037) "Tayr" (qush), "Hayy ibn Yaxson" kabi qissalarida insonlarni bilim olishga chaqiradi: "Bir-biringizdan bilim o'rganib, kamol topishingiz uchun dil pardasini ochib tashlanglar". "Hay ibn Yaxson" qissasida dunyoni va insonlarning fe'l atvorini, tabiatini chuqurroq tushinish uchun ilmni, mantiqni bilishga da'vat etadi. Chunki bu ilm kishi didini o'stiradi, fikr doirasini kengaytiradi. Ibn Sino bu haqida shunday deydi: "Farosat ilmi foydasi naqd ilmlardandur. Bu ilmni bilib olsang, u senga kishilarning pinhoni fe'l - atvorini bildiradi. Farosat ilmidan bahramand bo'lsang, juda o'tkir bo'lib ketasan". Ibn Sino o'zining bir qator asarlarida ("Tush ta'biri", "Tib qonunlari") kishini o'rganish orqali ko'p narsalarga erishish mumkinligini va bunda albatta aql, farosat, tafakkur qo'llanilishi lozim ekanligini bayon etadi. Bemor shaxsini, uning mijoz toifasini, fe'l-atvorini bilish uchun aql, farosat darkor bo'lishini ta'kidlaydi. Buning uchun esa avvola insonda badan salomatligi, ruh salomatligi va aql

salomatligi lozim ekanligini uqtiradi.

Amir Temur (1336-1405) odob - axloq, iymon e'tiqod va aql-zakovatda yuksaklikka, mukammallikka erishgan komil siymolardan biri hisoblanadi. U "har kimdan kengash oldim, har kimdan fikr o'rgandim, qaysi biri foydaliroq bo'lsa, uni ko'ngil xazinasida so'zlab, ishlata bildim", - deb yozadi. Bu bilan Sohibqiron barcha jamiyat a'zolari shaxslararo muloqotni amalga oshirishni, mazkur jarayonda esa ular bir-biri bilan o'zaro fikr almashinuvini, qimmatli fikrni zarurat tug'ilganda maqsadga muvofiq tadbiq etishni ta'kidlaydi. Buyuk sarkardaning o'giti sifatida bizga qoldirgan merosi - kengashish, muzokara qilish, mulohaza yuritish, fikr almashinish mashqlari, fikrlashni takomillashtirishning asosi bo'lib hisoblanib, bizningcha, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, to'g'ri xulosa va yechimga kelish hamda valeologik tafakkurni shakllantirishning mexanizmidir.

Alisher Navoiy (1441-1501) ijodi falsafiy-badiiy majmua xazinasining aynan o'zginasidir. Bu ijodiyot xalq ijtimoiy hayotining turli jabhalaridan umumlashgan bo'lib, u umumiydan xususiyga va xususiyan umumiyga aylanib turadi. Xalqning ijtimoiy hayoti va yakka shaxsning biror xususiyati yo'qki, u buyuk alloma diqqatini o'ziga tortmagan bo'lsin, jumladan, inson tafakkuri haqida ham "Farhod va Shirin" dostonida u shunday yozadi:

"Har ishki qilmish odamizod,
Tafakkur birla bilmish odamizod"

Shunday qilib, A.Navoiy inson tafakkurining buyuk qudratga ega ekanligini ta'kidlashdan tashqari uning "aqlli" va "aqlsiz" odamlar tasnifiga bergan ekspert bahosi alohida e'tiborga molik. Allomaning asarlarida bu tushuncha 27 o'rinda ishlatilgan bo'lib, uning 27 darajasi va 27 sifati haqida fikr yuritgan. Xususan, aqlning turli sifatlari quyidagicha tavsiflangan: aql aqli-xushyor ong egalari; aql vosvosi-aql vasvasasi; aql dehqoni - ongli tushuncha, mulohaza, tajribali, ongli kishi; aql kuyi - aql -idrok yo'li; aql mezoni-ong, aql o'lchovi, aql tarozisi; aql muhandislari- donishmandlar, olimlar, bilimdonlar; aql oldida-ongli tushunish bo'yicha, aqlan; aql piri - tafakkur ustozlari farosatli kishilar; aql sarrofi - aql zargari, aql baholovchisi; aql uyi - miya, fikri-hayol; aql xirmoni - aql mujassamligi; aql chiri - aql kuchi, aql quvvati; aql eshigi - aql yo'li, ongli yo'l; aql o'ti - zehn o'tkirligi, hushyorlik; aql qushi - bunga izoh shart emas; aql hisobi - ong doirasi, chegarasi; aqli xudbin- faqat o'zini o'ylovchi shaxs; aqli tanqidiy - o'tkir, sezgir, nozik aql va hokazolar.

Shunday qilib, mutafakkir aqlni rang barang jihatlariga ajratib, ularga asoslangan holda ikki toifali aql sohiblari bo'lishi mumkinligi haqida xulosa chiqarishga qaror qiladi: nekbin aql egalari va xudbin aql egalari. Birinchilaridagi aql insoniyatga ezgulik keltirib, o'z sohibini ham baxtli qilsa, ikkinchilari - aksincha, o'z manfaati yo'lidagina aql ishlatib, o'zgalarga ziyon etkazadilar, xolos.

Demak, mutafakkir orzu qilgan komil inson jismonan sog'lom, nekbin aql egasi va ma'naviyati yuksak bo'lish kabi xususiyatlarga ega bo'lishi lozim.

Umar Xayyom (1048 - 1123) o'quvchilar bilimlarini to'la, chuqur va ongli ravishda o'zlashtirishlari, ko'nikma va malakalarni egallashlari hamda ularning mustaqil bilim o'zlashtirishga tayyorlash yo'llari to'g'risida ko'plab fikrlarni bergan. Umar Xayyomning ta'kidlashicha, o'quvchilar bilimlarini faqat o'qituvchining bergan ma'lumotlari va kitob o'qish bilangina emas, balki hayotiy hodisalarni bevosita o'rganish jarayonida, ko'nikma va malakalarni esa amaliyotda ayni bir harakat va amallarni qayta-qayta takrorlash, turli operatsiyalar va shu kabilar natijasida ham egallab oladilar.

Xulosa qilib aytganda, alloma ta'limda xilma xil metodlar qo'llashni tavsiya etadi. Ayniqsa, ta'limni amaliyot bilan birga olib borish zarurligini uqtiradi. O'quvchilar bilimlarni mustaqil o'zlashtirishlari zarurligi aytiladi. O'quvchilarning mustaqil izlanib bilim olishi, ijodiy mehnat bilan shug'ullanishi ularda sog'lom tafakkurni shakllantirishda muhim o'rin tutishi barchamizga ma'lum.

Abdulla Avloniy (1878 - 1934) yoshlarni o'qitish va tarbiyalash kabi muhim hayotiy masalalarni ko'tarib chiqqan, ularni to'g'ri hal qilishga uringan. "Fikr tarbiyasi, - deb yozadi adib "Turkiy guliston yohud axloq" asarida, - eng keraklisi, ko'p zamonlardan beri tanqid qilib kelingan, muallimlarning diqqatlariga suyanan, vijdonlariga yuklangan vazifadir. Fikr insonning ma'rifatli, g'ayratli bo'lishiga sabab bo'ladi". Olimning fikricha, bolaning aqliy rivojlanishi, ma'naviyati yuksalishida avvalo oila va o'qituvchilarning o'rni beqiyosdir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, qaysi asrda yashashidan qat'iy nazar sharq allomalari o'z asarlarida insonning aql-zakovati, tafakkurini rivojlantirishga katta e'tibor qaratadilar va buni o'z asarlarida talqin qiladilar. Yosh avlodda mustaqil, ijodiy va sog'lom tafakkurni rivojlantirish asrlar davomida ham dolzarb muammo bo'lib kelgan.

Quyida xorij va Vatanimiz olimlarining shaxs tafakkuri haqidagi qarashlari hamda olib borgan tadqiqot ishlari natijalarini keltirib o'tamiz.

Inson tafakkurini o'rganish muammosi XIX asr oxiri va XX asr boshlariga kelib eng keng targ'ib qilinadigan, tadqiqotlar va tortishuvlarga sabab bo'ladigan muammoga aylangan. G'arb olimlari o'z tadqiqotlarida tafakkur muammosiga har tomonlama yondashishga harakat qilganlar va o'z tadqiqotlari predmetiga aylantirganlar.

Ekzistensializm asoschisi bo'lmish nemis faylasufi Martin Xaydeger (1889-1976) «o'z diqqatimizni tushunish uchun qarata olsakina, biz fikrlashga o'rganamiz» - deb yozadi. Uning fikricha, narsa va voqealarning mohiyatini tushunish, anglab yetish inson fikrlash jarayonida muhim o'rin egallaydi. Tushunishni talab qiladigan narsa insonni fikrlashga undaydi. Tushunishni talab qiladigan narsa hech qachon biz tomonimizdan yaratilamydi.

Olimning fikricha, tafakkur mavjudligining asosiy xislati - bu tasavvurdir. Tafakkur haqidagi ta'limotga asosan tasavvur fikrda, ifodada bayon etiladi. Shuning uchun ham tafakkur haqidagi ta'limot logika (mantiq) deb ataladi.

Rus olimi P.I.Ivanov o'zining tadqiqotlarida inson tafakkurini uning faoliyati bilan

bog‘lab o‘rgangan bo‘lib, o‘zining darsligida «tafakkur insonning shunday aqliy faoliyatidirki, bu faoliyat voqelikni eng aniq (to‘g‘ri), to‘liq, chuqur va umumiyashtirib aks ettirishga (bilishga), hamda insonning samarali amaliy faoliyati bilan shug‘ullanishga imkon beradi» deb ta’kidlagan.

M.V.Gamezo fikricha «Tafakkur voqelikni umumlashgan holda va so‘z hamda o‘tmish tajriba vositalarida aks ettirilishi» ekanligini bayon qiladi.

O.K.Tixomirov tafakkur haqida quyidagicha fikr bildirib o‘tgan: «tafakkur - bu o‘z mahsuli bilan voqelikni umumlashtirib, bevosita aks ettirishni xarakterlaydugan, umumlashtirish darajasiga va foydalanadigan vositalariga hamda o‘sha umumlashmalar yangiligiga bog‘liq holda turlarga ajratishdan iborat jarayon, bilish faoliyatidir».

V.Brushlinskiy tadqiqotlarida tafakkurning muhim yangilikni qidirish va ochish, gipoteza va nazariyalarni prognoz qilish, oldindan payqash xususiyatlarini alohida ta’kidlab o‘tgan.

Zamonaviy o‘zbek psixologiyasi va pedagogikasi fanida ham tafakkur muammosi qator tadqiqotlar obyektiga aylangan. Inson tafakkurini shakllantirish va rivojlantirish muammolari bilan bog‘liq tadqiqotlar, ilmiy risola va maqolalar tahlili shuni ko‘rsatdiki, tafakkur yuritish, sog‘lom tafakkur va inson tafakkuri ko‘rinishlari muammosi munozaralar obyektini sifatida olimlar diqqat e’tiboridadir.

M.G.Davletshin, E.G‘.G‘oziyev, V.M.Karimova, Z.T.Nishonova, Sh.Shodmonova, J.Musayev, S.Ataxanovalar biz ko‘targan muammoni ya’ni, fikrni tarbiyalash, mantiqiylik, ijodiy, tanqidiy va mustaqil fikrni ifodalash, mustaqil va sog‘lom tafakkurni shakllantirish muammolarini uyg‘unlashtirgan holda o‘z tadqiqotlarida yoritib berdilar.

M.G.Davletshin o‘quvchilarda mustaqil tafakkur rivojlanishiga katta e’tibor beradi. Olimning ta’kidlashicha, «Hozirgi maktablarning asosiy vazifasi ta’lim metodlarini takomillashtirishdir. Maktabning vazifalari haqida gap borganda kishining hozir o‘qitilayotgan fanni , hozirgi ijtimoiy - siyosiy munosabatlarni tushunib olishga ancha mos tushadigan tafakkur saviyalari haqida to‘xtalib o‘tish mumkin. Bu talablarga tafakkurning ilmiy-nazariy (dialektik) saviyasi javob beradi»¹.

E.G‘.G‘oziyev O‘zbekistonda tafakkur psixologiyasini keng yoritgan olimlardan biridir. Uning tadqiqotlarida aqlning eng muhim sifatlaridan - tafakkurning mustaqilligi ajratiladi. Muallif tafakkurning bu muhim sifatini quyidagicha belgilaydi: «Tafakkurning mustaqilligi deganda, kishining shaxsiy tashabbusi bilan o‘z oldiga konkret maqsad, ya’ni vazifalar qo‘ya bilishi, ular yuzasidan amaliy va ilmiy xarakterdagi faraz(gipoteza)lar qilish, natijani ko‘z oldiga keltira olishi, qo‘yilgan vazifani hech kimning ko‘magisiz, ko‘rsatmasisiz, o‘zining aqliy izlanishi tufayli turli yo‘l usul va vositalar topib mustaqil ravishda hal qilishdan iborat aqliy jarayonni tushunish kerak».

Z.T.Nishonovanning «Mustaqil fikrlash shaxs xislati» ilmiy maqolasida ijodiy fikrlashning quyidagi xususiyatlari keltirilgan: mazmundorlik, mantiqiylik,

dinamiklik, keng qamrovlilik, pog‘anaviylik, to‘g‘ri va teskari yo‘nalganlik, uzluksizlik. Muallif fikricha, mustaqil ijodiy fikrlash quyidagi tuzilishga egadir:

- muammo mohiyatiga kirish motivi;
- shaxiy ahamiyat kasb etuvchi motiv;
- muammo yechimini topish uchun aqliy va uslubiy vositalarni tanlash;
- saralangan aqliy va uslubiy vositalarni amaliyotga tadbiiq etish;
- yechish vositalariga o‘zgartirishlar va tuzatishlar kiritish;
- yechim to‘g‘riligini baholash va tekshirish;
- fikrlashdan (tafakkurdan) qoniqishning shaxsiy ma‘naviy ahamiyat kasb etishi;
- yakka bilish holatidan uzluksiz xususiyatga ega bo‘lgan shaxs sifatiga aylanishi .

Z.T.Nishonova yoshlarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha turli mashqlar to‘plamini ishlab chiqqan. Bundan tashqari u mustaqil fikrlash sifatlarini ham ajratib ko‘rsatadi:

Psixolog olim Noynerning “Ijod - omad zaxirasi” (“rezerv uspexa - tvorchestvo”, 1989) deb nomlangan monografiyasida quyidagi fikr keltirilgan: “O‘quvchining o‘z qarashlari mavjud bo‘ladi, atrof-muhitdan, shart-sharoitdan kelib chiqqan holda unda qaysidir jihati, darajasi bilan mavjud fikrlash shakllangan bo‘ladi. O‘quv-tarbiya jarayonining rahbarlari tomonidan esa u rivojlantiriladi”. Bundan ko‘rinadiki, o‘quv jarayoni o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va tafakkurining rivojlanishida asosiy o‘rin tutadi.

J.Musayev o‘zining “O‘quvchilarning mustaqil fikrlash salohiyatini rivojlantirish” nomli monografiyasida quyidagi fikrni bildirgan: “ o‘quvchilarning mustaqil fikrlash salohiyatini rivojlantirishda aynan ijtimoiy- gumanitar ta‘lim jarayonining imkoniyatlari kengroq hisoblanadi. Shu bois, bu fanlarning o‘quvchilarda mustaqil fikrlash salohiyatini rivojlantirish jarayonidagi ahamiyatini his etgan holda, o‘quv jarayonlariga ijodiy yondoshish o‘zining samarali natijalarini beradi”. Shuningdek o‘quvchida mustaqil fikrlashni ta‘minlovchi quyidagi omillarga o‘z e‘tiborini qaratgan:

- o‘quvchilarda nazariy bilimlarning mavjudligi;
- mavjud muammolarni tahlil eta olish ko‘nikmalarining shakllanganligi;
- o‘zgalar fikrini tinglay olish ko‘nikmasiga egaligi;
- o‘z faoliyatini maqsadli tashkil eta olishi;
- orttirilgan tajribalarga tayana olishi;
- atrof-muhit bilan ishchan muloqot o‘rnata olishi.

Sh.Shodmonova o‘zining talabalarda mustaqillik tafakkurini shakllantirish va rivojlantirishga oid tadqiqot ishlarida shaxslararo munosabatlarda tafakkurning rivojlanishiga ta‘sir etuvchi tarbiyaviy munosabatlar va tarbiyaviy jarayonlarning mavjudligiga e‘tibor qaratgan (inson-inson, inson-tabiati-inson, inson-texnika-inson, inson-san‘at-inson munosabatlari)

S.Ataxanova o‘zining tadqiqotchilik faoliyati davomida tafakkur

tushunchasining psixologik, pedagogik va falsafiy mazmunini ochib bergan hamda sogʻlom tafakkur insonning ichki va hissiy faoliyati bilan bogʻliqligini, u sogʻlom fikrga yoʻnaltirilsa sogʻlom tafakkur shakllanishini taʼkidlagan. Aqliy faoliyat mavjud bilim va malakalarni egallash vazifasidir. Hissiy faoliyat esa sogʻlom turmushga boʻlgan hissiy munosabatni anglatadi.

Tadqiqotchining fikricha, sogʻlom tafakkur ilmiy-pedagogik taʼrifga koʻra, quyidagi bir necha muhim boʻgʻinlardan tashkil topadi:

- birinchi boʻgʻin - sogʻlom tafakkur tushunchasi;
- ikkinchi muhim boʻgʻin - zarur ijtimoiy muhit tushunchasi;
- uchinchi muhim boʻgʻin - pedagogik maqsad va natija tushunchasi;
- toʻrtinchi muhim boʻgʻin - sogʻlom turmush va turmush tarzi tushunchasi

hisoblanadi.

Shuningdek, “sogʻlom tafakkur” tushunchasiga toʻxtalib, u kishilarning oʻz salomatligini asrashga yoʻnaltirilgan oʻylari, ongi, shuuri, hissiyotlari, axloqi, estetik qarashlari, gʻoyalari, saʼy-harakatlari va ularning natijasi hisoblanadi.

Istiqlol davrida mamlakatimizda oʻquvchining mustaqil fikrlash salohiyatini rivojlantirishga boʻlgan metodologik yondoshuvlar quyidagilarda oʻz ifodasini topdi:

-taʼlim mazmunini oʻquvchining mustakil fikrlash faoliyatiga yoʻnaltirish asosida oʻquv-tarbiya jarayonining maqsad va vazifalarini belgilash orqali mustakil fikr yuritish uchun shart-sharoitlar yaratish;

-oʻquv-texnika vositalaridan samarali foydalanish jarayonida oʻquv mashgʻulotlarini oʻquvchilarning ehtiyojlari asosida tashkil etish, qiziqishlari doirasida fan yoʻnalishidagi mavjud maʼlumotlarni etkazish;

- taʼlim-tarbiya jarayonini hamkorlikda tashkil etish yuzasidan ota-onalar, mahalla faollari, mutasaddi tashkilot rahbarlarining oʻquvchilar tafakkurini rivojlantirish faoliyatiga boʻlgan munosabatini demokratlashtirish;

-oʻqituvchilar kasbiy mahoratini oshirish yoʻnalishida olib borilayotgan ishlarni yanada jonlantirish orqali taʼlim muassasalarida dars jarayonlarini samarali tashkil etishga erishish;

-oʻquv jarayonlarini ilgʻor tajribalar asosida boyitish orqali oʻquvchilarning oʻquv bilish faoliyatidagi faol ishtirokini taʼminlash, berilgan har qanday oʻquv jihozidan oʻrinli foydalana olish malakasini shakllantirishni taʼminlash;

-oʻzaro axborot almashinish jarayonini tashkil etish orqali oʻquvchilarni faol, sogʻlom tafakkur yurituvchi subʼektga aylantirish.

Oʻrganilgan ilmiy adabiyotlar tahliliga koʻra, mazkur tadqiqotlarda oʻquvchilarda oila va taʼlim muassasasi hamkorligi asosida sogʻlom tafakkurni shakllantirish hamda rivojlantirish masalalari yoritilmaganligi maʼlum boʻldi.

A. Oʻquvchi-yoshlarda sogʻlom tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish uchun dastlab amalga oshirilishi lozim boʻlgan ishlar:

- pedagogik shart-sharoitlar va imkoniyatlarni oʻrganish;
- oʻquvchilarning oʻzlashtirishi, mustaqil taʼlim olish faoliyatini tahlil qilish;

-ta'lim muassasasining yillik ma'naviy-ma'rifiy tadbir-ish rejalarini o'rganish;

-ota-ona va o'qituvchilarning pedagogik-psixologik bilimlarini tashxis etish;

-ta'lim muassasasining ijtimoiy institutlar bilan hamkorlik faoliyatini o'rganish.

B. O'quvchi-yoshlarda sog'lom tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishning ikkinchi bosqichida amalga oshiriladigan amaliy-ishlar:

-ota-onalar, o'quvchilar va o'qituvchilarda sog'lom tafakkur yuritish haqida nazariy bilimlarni shakllantirish;

-oila va ta'lim muassasasining hamkorlik shakllarini takomillashtirish;

-ota-onalarning pedagogik-psixologik bilimlarini oshirish;

-oila va ta'lim muassasasi hamkorligida tashkil etiladigan tadbirlar sonini ko'paytirish;

-sog'lom tafakkurning shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish faoliyatini takomillashtirish;

-o'quvchilarda axborot iste'moli madaniyati, sog'lom turmush tarzi, inson tafakkuri, tafakkur jarayonlari haqida nazariy bilimlarni hosil qilish;

-o'quvchilarning sog'lom tafakkurini shakllantirishda qo'llaniladigan eng samarali metod, vosita, usul va shakllarni aniqlashtirish;

-o'quvchi-yoshlarda sog'lom tafakkurni shakllantirish texnologiyasini yaratish va amaliyotga tadbiriq etish.

Tahlil qilingan ilmiy adabiyotlarda va o'tkazilgan ilmiy ishlarda inson tafakkurining shakllanish nazariyalari, tafakkur jarayonlari, o'quv faoliyatining inson tafakkurini shakllanishiga ta'siri, shaxsda mantiqiy tafakkurni, tanqidiy tafakkurni shakllantirish, ijodiy va mustaqil fikrlash kabi masalalar kengroq yoritilganligining guvohi bo'ldik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziyev E.G'. Tafakkur psixologiyasi. - T.: "O'qituvchi", 1990 y. -59 b.

2. G'oziyev E.G', Uzoqov H., Tojiyev A.A. Oila etikasi va psixologiyasi. - T.: "O'qituvchi", 2009. - 128 b.

3. Qarshiboyeva, G., & Odiljonova, X. (2022). ЎҚУВЧИЛАРДА ВАЛЕОЛОГИК БИЛИМНИ ОШИРИБ БОРИШ АСОСЛАРИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(5).

4. Avloniy A. "Turkiy guliston yohud axloq". - T.: "Sharq", 1994. 9-17b.

5. Odiljonova, K. (2023). O'QUVCHILARDA SOG'lom tafakkurni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari. Fan va innovatsiyalar , 2 (B4), 267-272.

6. Qarshiboyeva, G., & Odiljonova, X. (2022). ЎҚУВЧИЛАРДА ВАЛЕОЛОГИК БИЛИМНИ ОШИРИБ БОРИШ АСОСЛАРИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(5).

7. Abduazizkhan, A. Y. (2023). PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ETHICAL ATTITUDES IN STUDENTS BASED ON AXIOLOGICAL APPROACHES. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 15, 216-220.
8. Камолова, Ш. У. (2023). ЎҚИТУВЧИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИ ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТНИ АМАЛГА ОШИРИШ АСОСИЙ ОМИЛ СИФАТИДА: Камолова Ширин Усаровна, ЖДПУ катта ўқитувчиси Амонхонова Янглишхон, Педагогика ва психология йўналиши 2-босқич магистри. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (2), 123-126.